

Kner Rejsebrev fra Ungarn

Den engelske grafiker Colin Banks har sendt Bogvennen nedenstaaende rejsebrev fra Ungarn.

Da jeg for nogle aar siden besøgte Budapest for første gang, fandt jeg i et antikvariat nogle mellemkrigsstryksager af udpræget kvalitet, stil og fantasi.

Trykstedet var Kner og jeg forhørte mig hos kunstneren *Janos Kass* om dem. Min lille samling Kner-bøger er siden hen vokset, og da 'Wynkyn de Worde-selskabet' holdt reception for 'Atypi'-udsendinge i september, kom jeg tilfældigvis i kontakt med *Gyorgy Haiman* – en nu 70-aarig lærd typograf og en bekendt af Kner-familien med en fortsat tilknytning til Huset Kner gennem 50 aar.

I oktober tog jeg mig en pause fra et symposium med COMECON-designere i Ungarn for at besøge Kner i selskab med min nye ven og min gamle – yngre – ven. Kner-familien var blevet hærget af krigen og dens efterdønninger, nogle af dem var emigreret til USA, og trykkeriet var blevet nationalise-

ret. Det jeg fandt var en stor, effektiv og moderne virksomhed, der helt dominerede den transsylvanske grænseby Gyula. Indenfor var en stor svejtsisk Bopst emballagemaskine i gang med at skære, bukke og folde kartoner til USSR, mens østtyske rotationspresser og Heidelbergere producerede baade pin-up kalendere for Marlboro-cigaretter og fx en folio Bibel, illustreret af Janos Kass. I andre hjørner af virksomheden fremstilledes bøger til USA og Vesttyskland.

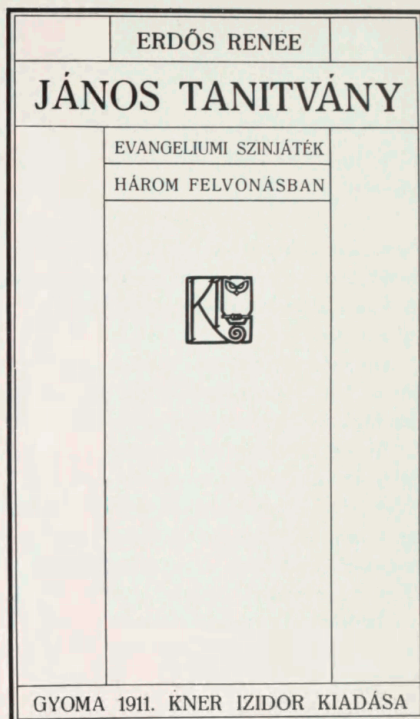
Generelt er bøger meget billige i Ungarn, men til den dyrere ende af markedet blev der trykt et oplag paa 9000 af et illumineret ungarsk middelaldermanuskript i faksimile, der blev forhandlet, til hvad der i købekraft ville svare til 300 £, og alle blev de solgt i Ungarn. Kunne man have gjort noget lignende i England med en seks gange større og betydelig rigere befolkning?

Efter nationaliseringen af Ungarns industri er 'Kner' nu det kollektive navn for en sammensat gruppe af trykkerier. Jeg gumlede paa min 'paprika' i virksomhedens kantine og tænkte paa, hvor meget det ene trykkeris betongulv er lig det andets verden over, og det forekom mig at være en lang tur at rejse for at konstatere dét. Der trykkes imidlertid

stadig i de originale Kner-værksteder i den nærliggende by Gyoma – saa vi tog dertil og stoppede ved Kner-familiens hus. Det er en villa tegnet af familiens arkitektven *Lajos Kozma* i en slags ungarsk 'ingefærbrødstuk' (ungarske ingefærbrød er pressede, formbagte smaakager som de hollandske *spekulaas*) med enorme gipsvolutter paa vinduesgesimserne i en stil, der var typisk for ungarsk nationalromantik. Den samme arkitekt tegnede senere en storslaet række rammelementer og dekorationer – igen i hans let folkloristiske stil – der blev brugt i udadledigt trykte bøger af Kner igennem 20'rne og 30'rne, og det var disse, der først tiltrak sig min opmærksomhed i Budapest. Huset er nu et museum over Kners bedrifter. Og en bedrift er det at have trykt samtidens førende ungarske forfattere, at have udgivet verdenslitteraturens klassikere paa ungarsk og til stadighed at have brugt de bedste ungarske illustratører og tilrettelæggere – og med arbejdsvilkaar var trykkeriet forud for sin tid.

Grundlaget for alt dette blev lagt af *Izidor Kner* (1860-1935), en bogbinder, der etablerede sin virksomhed i dette afsides hjørne af Europa i 1882. Hans søn, *Imre Kner* (1890-1945) fortsatte faderens linje ved at anvende de bedste accidenstyper, der kunne skaffes fra Tyskland og ved at sætte brødtekst med

Monotype (som Kner stadig gør).

I modsætning til sin far blev Imre Kner udlært som trykker. Han tilbragte bl.a. nogen tid i Leipzig og stod paa korresponderende og venskabelig fod med mange af tidens store europæiske formgivere og bogtrykkere, deriblandt *Henry van der Velde* og *Karl Kling-spor*. Han cendte hjem til Budapest til den kreds af venstreintellektuelle, der blev avantgarden omkring revolutionen 1918-19 og som blev den efterfølgende periodes førende intellektuelle og forfattere.

Bøger, layouts, dagbøger, regnskaber, tegninger, portrætter, fotografier, skriftprøver og trykpresse er bevaret i familiens hjem. Gyorgy Haiman har været en meget omhyggelig historiograf i beskrivelsen af Kner-trykkeriet. I 1979 fremstillede han en smukt produceret historisk beskrivelse, og til 100-aars jubilæet i 1982 en syvhundredesiders illustreret katalog. Fru *Botondne Levay* har bidra-

get til bibliografien, der er paa 1500 numre, og Haiman har – med illustrerende eksempler – registreret de typer og ornamentter, der blev brugt af Kner, suppleret med diverse data vedr. deres anvendelse. Sammenlagt er disse to bind et forbilledligt bibliografisk materiale.

Hvor er det frustrerende for os, at det hele er paa ungarsk! Det har, tror jeg, forbindelse til mit næste synspunkt – for det har faaet mig til at spekulere paa, hvor lidt vi – i almindelighed – ved noget som helst om, hvad der er foregaaet paa den anden side af Donau.

Kner'erne var bogtrykkere, som let kunne taale sammenligning med *Poeschel*, *Tieman*, *Enschede* eller *dynastiet Simon*, men jeg kan ikke være den eneste, som ikke har kendt noget til dem. Kunne man forestille sig England trykke frimærker for at markere 100-aaret for Curwen Press (hvis man først havde reddet det?) eller at borgerne rejste en statue for Percy Humphries paa torvet i Bradford? Det gjorde man for Kner'erne i Ungarn.

A Kner-nyomda, kiadvanyalinak tükreben
1882-1944

'Kner-trykkere og deres arbejder'
Akademiai Kiadó, Budapest.
ISBN 963052903

COLIN BANKS

Forside til *Det mærkelige Aar* af Hans Bjerregaard.
1941. Tuschtegning gengivet på grå karton. Mål:
21½ × 15 cm.

Nekrolog

Søren Hjorth Nielsen 1901-1983.

101

Efter slutning af årbogens redaktion forrige år indløb meddelelsen, at maleren og grafiker Søren Hjorth Nielsen var død 82 år gammel. Hermed var en af landets mest betydelige kunstnere gået bort. Foruden maleriet dyrkede Hjorth Nielsen den grafiske kunst mest i form af koldnålsraderinger, en teknik han næsten gjorde til sin egen og som han opdyrkede til usete højder. Hertil kommer en lang række tegninger som han nedfældede i sit virksomme liv og endelig må nævnes at Hjorth Nielsen foruden det omtalte mægtige arbejde fik tid til helt eller delvis at illustrere en række bøger på omkring femten i alt samtidig med at han flittigt præsterede grafiske bidrag til blade og tidsskrifter.

KOSMOS

Angsten for det kolde Verdensrum,
i store sandelige Pust henover Menneskenes Fingpjelle,
og Menneskene leger nervøst med Systemers smaa
Firkanter,
mens Verdensrummet haaler,
det veed intet,
det er bare koldt og grumt,
det leger lidt med de smaa Pnug,
sner intet,
kender bare sin mægtige sugende Kraft,
til Intet.

EFTERAAR —

Regnmatter Eftertanke ...
En Allé a' skælvende Trælegemer,
spøde Grenarne vinker vemodigt til Afsked,
som falmede Piger der har mistet deres sidste Elsker.

Kun Kirkegaardene ler,
med grimme Granit og Marmorstandstumper
i en raskden Mund a' falmet Buskbom,
her lugter a' Glæmsel
gamle Kvinder gaar sagte, sorte rundt og mindes.

Billedet 1

Opslag fra *Blesten* af Hans Bjerregaard, 1938. Siden måler $21\frac{1}{2} \times 15\frac{1}{2}$ cm.

Hans bøger er for de flestes vedkommende blevet til med små midler. Dog er der i mange af trykkene storartede anlæg i dispositionerne vedrørende illustrationernes forhold til teksten. Når der i dag, udover eventuel litterær appetit, er grund til at fordybe sig i disse tryk skyldes det nok først og fremmest Hjorth Niensens rene kunst der har bud til alle. Ansigt til ansigt med denne kan tilmed den i særlig grad typografisk interesserede få sin indbildningskraft på vandring.*

Et direkte berøringspunkt med Forening for Boghaandværk havde Søren Hjorth Nielsen da han i 1934 bidrog med en tegning til bogen 'Moderne bogillustration' der blev udsendt af foreningen i samarbejde med Rasmus Navers forlag.

UFM

* Blandt Hjorth Niensens tidligste illustrerede bøger kan nævnes digtsamlingerne 'Røde rytmer' af Peter Jepsen fra 1933, 'Spindelvæv' af Johannes W. Gade fra 1936, 'Blesten' fra 1938 og 'Det mærkelige aar' fra 1941 begge af Hans Bjerregaard, samt novellesamlingen 'Jord og Skæbner' af Niels Nilsson alle illustreret med tegninger. Senere udkom et udvalg af Friderich Hölderlins digte under titlen 'Brød og vin' i 1970 illustreret med originaltræsnit og i 1977 udsendtes en illustreret udgave af Tom Kristensens 'Hærværk' med tegninger af Hjorth Nielsen. Flere bøger er udgivet om kunstneren, bl.a. 'Hjorth Nielsen' af Jan Zi-brandtsen i serien 'Vor tids kunst' nr. 51, 'S. Hjorth Nielsen' af Leo Estrvad i serien 'Danske grafikere' nr. 3 samt 'Søren Hjorth Nielsen, Tegninger 1925-45' udgivet i 1972. Denne indeholder tillige en fyldig bibliografi.

Opslag fra Guillaume Apollinaires *Le Bestiaire ou Cotéte d'Orphée* med træsnit af Raoul Dufy. Siden måler 33×26 cm.

Dufy i London

På den store retrospektive udstilling af den franske maler Raoul Dufys værker, som blev afholdt på Hayward Gallery i London fra d. 9. november 1983 til d. 5. februar 1984, blev et udvalg af kunstnerens bogarbejder lagt frem. Foruden maleriet beskæftigede Dufy sig med en række beslægtede discipliner, som han omfattede med samme grad af alvor. Konsekvent nåede han det ypperste i sit arbejde med tegning og grafik, vægdekorationer og dekorationer til teater, vævninger og forlæg til industriel tekstilproduktion samt mode og plakatkunst. Med stor interesse arbejdede han livet igennem med bøger, som han illustrerede ud fra en stærk erkendelse af alle et bogværks bestanddele.

Udvalget som blev fremlagt i Hayward Gallery bestod af:

Guillaume Apollinaire: Le Bestiaire ou Cortège d'Orphée.

Deplanche, éditeur d'art. Paris 1911.

Faksimile af samme udgivet af The Metropolitan

Museum of Art i 1977 forsynet med en engelsk oversættelse.

Stéphane Mallarmé: Madrigaux.
Éditions de La Sirène. Paris 1920.

Guillaume Apollinaire: Le Poète Assassiné.
Au Sans Pareil. Paris 1926.

Eugene Montfort: La Belle-Enfant, ou l'Amour a Quarante Ans.
Vollard. Paris 1930.

G. Derys: Mon Docteur le Vin.
Nicolas. Paris 1936.

Alphonse Daudet: Les Aventures Prodigieuses de Tartarin le Tarascon.
Scripta et Picta. Paris 1937.

André Gide: Les Nourritures Terrestres.
N.R.F. Paris 1950.

Colette: Pour un Herbiere.
Mermod. Lausanne 1950.

Bortset fra sidstnævnte bog, som var udlånt fra et privat bibliotek, hidrørte de udstillede bøger fra Victoria and Albert Museum (The National Art Library).

ORPHÉE.

A femelle de Falcyon,
L'Amour, les volantes Sirènes,
Savent de mortelles chansons
Dangereuses et inhumaines,
N'oyez pas ces oiseaux maudits,
Mais les Anges du paradis.

